

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ КОМПАНІЙ

SYSTEM OF SUPERVISION AND CONTROL OF STATE COMPANIES' ACTIVITY

У статті на основі аналізу й систематизації наукових джерел визначено основних суб'єктів здійснення контролю за державними компаніями, вивчення актів, що регулюють відносини пов'язані зі здійсненням нагляду за державними компаніями, а також запропоновано сформувати нову та ефективну систему здійснення нагляду та контролю за державними підприємствами задля забезпечення ефективного функціонування державного сектору економіки. Вона базується на принципах прозорості, відкритості та обліковості управління діяльністю державних компаній. Механізми контролю та нагляду включають аудиторську перевірку, зовнішній наглядовий комітет, внутрішній аудит, регулярні звіти про фінансові та господарські показники діяльності підприємств. Крім того, в систему контролю та нагляду входять механізми запобігання корупції та конфлікту інтересів, а також встановлення механізмів взаємодії з громадськістю.

У статті розглянуто та проаналізовано систему формування нагляду та контролю за діяльністю державних компаній з метою забезпечення ефективного використання державних ресурсів, запобігання корупції, небалості в управлінні компаніями та підвищення конкурентоспроможності державних компаній, збільшити довіру громадськості до управління державним сектором економіки.

Формування нагляду та контролю за діяльністю державних підприємств є важливим інструментом для забезпечення стабільності та ефективності розвитку державного сектору економіки. належний нагляд і контроль дозволяє створити добросовісну систему керування, яка прийматиме врахування інтересів всіх зацікавлених сторін, відображати принципи демократичного управління та відкритості державних структур, що сприяє розвитку взаємодії між державою та громадськістю. До складу системи входять відповідні органи державного управління та контролю, які мають необхідні повноваження для здійснення контролю за діяльністю державних компаній. Крім того, система передбачає взаємодію зі засобами масової інформації та громадськістю для забезпечення максимальної відкритості та прозорості в діяльності державних компаній.

Ключові слова: державні компанії, ефективне використання ресурсів, запобігання корупції, підвищення конкурентоспромож-

ності, системи нагляду та контролю, реформа управління.

The article, based on the analysis and systematization of scientific sources, defines the main subjects of control over state-owned companies, the study of acts regulating relations related to the supervision of state-owned companies, and also proposes the formation of a new and effective system of supervision and control over state-owned companies enterprises to ensure the effective functioning of the state sector of the economy. It is based on the principles of transparency, openness and accountability of the management of the activities of state-owned companies. Mechanisms of control and supervision include auditing, external supervisory committee, internal audit, regular reports on financial and economic performance indicators of enterprises. In addition, the control and supervision system includes mechanisms for preventing corruption and conflict of interests, as well as establishing mechanisms for interaction with the public.

The article examines and analyzes the system of forming supervision and control over the activities of state-owned companies in order to ensure the effective use of state resources, prevent corruption, negligence in the management of companies and increase the competitiveness of state-owned companies, increase public trust in the management of the state sector of the economy.

The formation of supervision and control over the activities of state enterprises is an important tool for ensuring the stability and efficiency of the development of the state sector of the economy. proper supervision and control allows you to create an honest management system that takes into account the interests of all interested parties, reflects the principles of democratic management and openness of state structures, which contributes to the development of interaction between the state and the public. The system includes relevant state management and control bodies, which have the necessary powers to control the activities of state-owned companies. In addition, the system provides for interaction with mass media and the public to ensure maximum openness and transparency in the activities of state-owned companies.

Key words: state companies, effective use of resources, prevention of corruption, improvement of competitiveness, supervision and control systems, management reform.

УДК 351.824.1
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2023.33.10>

Джурик Ю.А.

аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»

Труш А.С.

аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Одним із важливих елементів правильного та прозорого функціонування державного підприємства є здатність підтримувати строгий контроль та нагляд за їх діяльністю. Це забезпечує своєчасний доступ до повної та точної інформації, який необхідний для прийняття правильних рішень, які забезпечують досягнення поставлених цілей компанією. Саме належний нагляд і контроль дозволяє створити добросовісну

систему керування, яка прийматиме врахування інтересів всіх зацікавлених сторін, в тому числі основного власника - народу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Необхідність здійснення контролю за діяльністю державних компаній є питанням що вивчається не вперше, зокрема різним його аспектам приділяли увагу такі українські дослідники як Н.Г. Виговська, Г.М. Тарасюк, Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Дікань, І.Ю. Чумакова та інші.

Мета статті. Метою статті є визначення основних суб'єктів здійснення контролю за державними компаніями, вивчення актів, що регулюють відносини пов'язані зі здійсненням нагляду за державними компаніями, а також запропонувати сформувати нову та ефективну систему здійснення нагляду та контролю за державними підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Державні компанії повинні бути ефективними та максимально прозорими під час здійснення своєї діяльності. Станом на сьогодні в Україні зареєстрована величезна кількість державних компаній, проте більша частина з них практично не виконує покладені на них функції, є неповороткими, збитковими та часто корупційними. При такому стані речей частина з них повинна бути приватизована, частина ліквідована, а невелика частина повинна стати взірцем досягнень корпоративного управління в державному секторі. Ми коротко розглянемо причини існування неефективних державних компаній та зупинимось на останній категорії, тобто на тих, які повинні стати взірцем. Саме такі державні підприємства повинні бути максимально прозорі та ефективні, повинні надавати фінансову звітність в електронній формі в єдиній електронній системі, обов'язково проходити незалежний зовнішній аудит, публікувати повну та достовірну інформацію про свою діяльність, включаючи фінансову звітність, а також забезпечувати власне результативне функціонування.

На жаль, говорячи про неефективні державні компанії, мусимо констатувати той факт, що продовж всього часу з моменту утворення нової держави Україна, державний сектор економіки не піддавався реформуванню. Через існування неналежного механізму управління державними підприємствами, в тому числі відсутність достатнього контролю та прозорості в їх діяльності, вони неспроможні досягати мети свого функціонування – задоволення потреб України, реалізації її функцій. Значна частина державних підприємств є збитковими або джерелом корупційних ризиків. Результати контрольних заходів засвідчили неналежний контроль з боку уповноважених органів управління за складанням та виконанням стратегічних планів розвитку державних підприємств, річних фінансових та інвестиційних планів, невиконання повноважень уповноважених органів управління щодо виявлення майна, яке не використовується, незабезпечення оформлення прав на земельні ділянки, що створювало ризики їхньої втрати. Крім того, наглядові ради на підприємствах не були створені, призначення

керівників підприємств відбувалось з порушенням законодавства, була відсутня дієва система внутрішнього контролю [1, с. 60, 62].

Для вирішення питання з підвищенням ефективності, а також покращенням результативності діяльності державних компаній пропонуємо розглянути декілька варіантів. Одним із необхідних інструментів здійснення нагляду та контролю за діяльністю державних підприємств є створення наглядових рад. Відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності», а саме ст. 11-2 у державних унітарних підприємствах та господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, наглядова рада утворюється, ліквідується та її діяльність організовується у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, що переглядається не рідше одного разу на п'ять років, з урахуванням положень законів України. До складу наглядових рад державних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, включаються незалежні члени наглядової ради, кількість яких повинна становити більшість членів наглядової ради [2, с. 15; с. 23, 36].

Безпосередньо до компетенції новоствореної наглядової ради будуть входити багато функцій, зокрема і щодо здійснення нагляду за управлінням майном, розгляд і затвердження програм діяльності підприємства, затвердження річних фінансових звітів і бухгалтерського балансу, розгляд звітів та висновків аудитора, а в разі потреби призначення позачергових аудиторських перевірок, погодження договорів тощо.

Варто також зазначити і про осіб, які будуть членами наглядових рад. Вони повинні володіти необхідними компетенціями для цього, мати відповідний досвід, а також бездоганну ділову репутацію. Як приклад, можна зазначити про останній відбір на посаду незалежного члена наглядової ради в НАК «Нафтогаз Україна». Урядом були висунуті мінімальні вимоги до кандидата, а саме:

- вища освіта, зокрема (але не обмежуючись) в галузі нафтової інженерії, менеджменту та адміністрування, економіки, фінансів, аудиту, міжнародних відносин, права;
- володіння англійською мовою; українська мова бажана;
- відсутність непогашеної судимості;
- дотримання принципів неупередженості та добропорядності;
- наявність бездоганної ділової репутації;
- не має бути та не був протягом попередніх шести років засновником, акціонером (учас-

ником), керівником, членом наглядової ради, працівником чи представником особи, до якої Урядом України застосовано персональні, спеціальні економічні чи інші обмежувальні заходи (санкції).

В той же час було зазначено про бажаний досвід та навички кандидатів, адже таким чином можна забезпечити різноманітність у наглядовій раді та спроможність застосувати різноманіття досвіду її членів для розвитку та зростання компанії [3, с. 2, 3].

Отже, існування компетентної наглядової ради є запорукою успішної, прозорої та ефективної роботи державної компанії. Завдяки коректній роботі наглядової ради державне підприємство матиме змогу конкурувати з приватними компаніями, буде відкритим та прозорим у своїй діяльності і що найголовніше – зменшить можливість корупційних ризиків.

Ще одним органом, що може здійснювати нагляд та контроль за діяльністю державних компаній є Державна аудиторська служба. Вона відіграє надзвичайно важливу роль у здійсненні контролю за діяльністю державних підприємств. Її основною задачею є перевірка фінансових звітів та рахунків підприємства і забезпечення того щоб усі прийняті рішення були правильними і завдавали мінімального впливу на державні фінанси. Державна аудиторська служба допомагає державним підприємствам визначати ризики та намагається виправити недоліки їх діяльності. Державна аудиторська служба також гарантує рівень відкритості та прозорості в діяльності державних підприємств. Вона повинна слідкувати за тим, щоб державні підприємства правильно реалізовували державні проекти, а також слідували законодавству і вимогам чинної законодавчої бази. Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Так, Держаудитслужба здійснює контроль у:

– міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах, суб'єктах господарювання державного сектору економіки, в тому числі суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належать суб'єктам господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді,

який перевіряється) державне чи комунальне майно.

Інспектування (контроль) полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю та проводиться у формі ревізії, яка повинна забезпечувати виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб [4, с. 2, 8].

Держаудитслужба є ще одним активним інструментом завдяки якому відбувається контроль за діяльністю державних підприємств. У разі законної та адекватної роботи цього органу можна досягнути кращої ефективності в роботі державних компаній.

На нашу думку, для вдалого формування необхідної системи нагляду та контролю за діяльністю державних компаній потрібно додати ще один чинник. Такими чинником може виступати громадська рада при кожному окремому державному підприємству. Такий інструмент вже використовується та працює при державних органах та органах місцевого самоврядування. В той же час така громадська рада може бути корисна і для кожного окремого підприємства. Важливі функції таких громадських рад — експертна та консультативна. Відповідно не всі експерти в тій чи іншій сфері, будь то енергетична, оборонна чи поштова, зможуть потрапити до наглядової ради, проте в них наявні необхідні знання та досвід, який можна теж використати підвищення ефективності державного управління. В цей же час такі ради можуть надавати пропозиції для покращення роботи державних компаній та сприяти більш прозорій діяльності таких компаній.

Висновки. За результатами аналізу системи формування нагляду та контролю за діяльністю державних компаній в Україні, можна зробити висновок, що ця система потребує подальшої модернізації та поліпшення. Незважаючи на наявність деяких законодавчих актів та інституцій, відповідальних за нагляд та контроль, ці механізми не забезпечують ефективної роботи в умовах сучасної економіки та політики. Порушення корпоративного управління, конфлікти інтересів, корупція та інші недоліки в роботі державних компаній продовжують існувати, що знижує їх ефективність та призводить до втрат для економіки та суспільства в цілому. Тому, для поліпшення системи нагляду та контролю, необхідно проводити системні реформи у законодавстві та створювати ефективні інституції, які зможуть забезпечити незалежний та ефективний нагляд та контроль за діяльністю державних компа-

ній. Також, потрібно відновити довіру громадськості до державних компаній та забезпечити доступ до інформації про їх діяльність для контролю громадськості. В результаті таких заходів, можна буде покращити ефективність державних компаній, знизити корупцію та інші негативні явища, що забезпечить стабільність економіки та розвиток суспільства.

На сьогоднішній день система нагляду та контролю за діяльністю державних компаній в Україні не є повноцінною та ефективною. Не дотримуються принципи прозорості, об'єктивності та відповідальності у процесі взаємодії між державними компаніями та їхніми регуляторами. Також відсутня єдина методика оцінки ефективності діяльності державних компаній та нормативна база, яка регулювала б цей процес.

У зв'язку з цим, необхідно провести комплексну реформу системи нагляду та контролю за діяльністю державних компаній, забезпечивши прозорість, об'єктивність та відповідальність у процесі їхньої взаємодії. Для цього потрібно розробити єдину методику оцінки ефективності діяльності державних компаній, а також створити нормативну базу, яка б регулювала процес нагляду та контролю.

Управління державними компаніями є складним та відповідальним процесом, який потребує ретельного нагляду та контролю. Незалежно від форми власності, державні компанії повинні дотримуватись високих стандартів управління та дотримуватись прозорості в своїй діяльності.

Для забезпечення ефективного нагляду та контролю над державними компаніями, необхідно створити ефективну систему, яка включає в себе різні інструменти та механізми.

До таких інструментів можуть належати: створення незалежної ради директорів, аудиторська перевірка, контрольні закупівлі та інші. Важливо забезпечити незалежність та компетентність тих, хто здійснює нагляд та контроль за діяльністю державних компаній. Це можна зробити шляхом залучення незалежних експертів, встановлення критеріїв відбору кандидатів на посади, які здійснюють нагляд та контроль, та забезпечення їх фінансової незалежності. Також важливо забезпечити незалежність регуляторів від політичного впливу та забезпечити високий рівень кваліфікації кадрів, які здійснюють нагляд та контроль за діяльністю державних компаній.

Отже, реформа системи нагляду та контролю за діяльністю державних компаній є важливою завданням для покращення економічного становища України та забезпечення сталого розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник С.М. Щодо участі державних підприємств України в реалізації державних функцій. 2019. № 10. URL: https://forumprava.pp.ua/files/058-066-2019-3-FP-Melnychuk_8.pdf.
2. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 07.01.2023 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.
3. Міністерство економіки України : сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f7055acd-3a7e-4312-a5f5-bebe571a8644&title=OgolosheniaProProvedenniaVidboruNaPosaduNezalezhnogoChlenaNagliadovoiRadiAktzionernogoTovaristvanatsionalnaAktzionernaKompaniianaftogazUkraini>.
4. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. № 550. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/589>.